

УДК 343.140.02

Олександр Скарбарчук,*аспірант кафедри правосуддя та кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права імені Іоаннікія Малиновського
Національного університету «Острозька академія»*

МАЙНОВИЙ СТАН ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ДОКАЗУВАННЯ У ВИРІШЕННІ ПИТАННЯ ПРО РОЗСТРОЧЕННЯ ШТРАФУ В ПОРЯДКУ Ч. 3 СТ. 96-7 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню проблем доказування підстав для розстрочення заходу кримінально-правового характеру у формі штрафу, який застосовується до юридичної особи. Обґрунтовано доповнення ч. 1 ст. 91 та п. 2 ч. 4 ст. 374 КПК України положеннями, які вводять підстави для розстрочення штрафу як заходу кримінально-правового характеру до предмета доказування у кримінальному провадженні, передбачають вирішення судом у резолютивній частині вироку питання про розстрочення заходу кримінально-правового характеру у формі штрафу. Також запропоновано критерії для аналізу майнового стану підприємства судом на основі збереження платоспроможності юридичної особи за результатами сплати штрафу без його розстрочення.

Ключові слова: доказування, заходи кримінально-правового характеру, розстрочення штрафу.

Постановка проблеми. З прийняттям ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» № 1261-VII від 13.05.2014 для юридичних осіб було запроваджено заходи кримінально-правового характеру, зокрема у формі штрафу, який сплачується юридичною особою на підставі судового рішення. Застосування судом такого штрафу допускається з розстрочкою його виплати певними частинами строком до трьох років з урахуванням майнового стану юридичної особи.

Якщо виходити з положень ст. 54 КК України, розстрочення виплати штрафу певними частинами протягом встановленого періоду не є кардинальною новелою кримінального законодавства, однак застосування штрафу саме як заходу кримінально-правового характеру породжує проблемні аспекти, які блокують практичну реалізацію ч. 3 ст. 96-7 КК України, зокрема в частині процесуальної можливості доказування обставин, які характеризують майновий стан юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Поняття заходів кримінально-правового характеру в контексті кримінального права України досліджувалися П.П. Андрушком,

Т.С. Батраченко, В.К. Грищуком, Т.О. Гончар, Б.М. Греком, Н.О. Данкович, О.О. Дудоровим, К.Ю. Дудченком та іншими.

Дослідженню та діагностиці фінансово-економічного стану підприємств (одним зі складників якого є майновий стан) присвячені праці таких учених, як: І.А. Безанір, Г.А. Семенов, Я.Д. Качмарик, О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник та ін.

Однак питання кримінально-процесуальної реалізації заходів кримінально-правового характеру, зокрема в частині розстрочення штрафу як форми заходу кримінально-правового характеру, залишається практично невисвітленим у вітчизняній науці кримінального процесу.

Мета роботи полягає у дослідженні проблемних аспектів практичного використання ч. 3 ст. 96-7 КК України та їх зв'язок з предметом доказування у кримінальному провадженні. Зокрема, необхідно з'ясувати такі питання:

– на якій стадії кримінального провадження представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, може подати клопотання про розстрочення штрафу в порядку ст. 96-7 КК України?

– чи передбачене чинним КПК України право представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, заявляти клопотання про розстрочення штрафу?

– чи підлягають обставини, що свідчать про доцільність розстрочення штрафу, включенню до переліку обставин, які підлягають доказуванню, передбачених ст. 91 КПК України?

– які саме показники майнового стану підприємства підлягають оцінці судом з точки зору належності, допустимості, достовірності та достатності, щоб прийняти рішення про допустимість розстрочення штрафу в порядку ч. 3 ст. 66-7 КК України?

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою статті виступає діалектичний метод і основні положення теорії судових доказів. У процесі дослідження використовувалися такі методи: абстрактно-логічний (для теоретичного узагальнення та формулювання висновків); монографічний (у дослідженні теоретичних наукових розробок); порівняльний (в аналізі призначення та виконання штрафу як виду кримінального покарання та форми заходу кримінально-правового характеру) та інші.

Результати. Якщо розглядати штраф, передбачений ст. 96-7 КК України, як кримінальне покарання, то ми не можемо уникнути порівняльного аналізу зі ст. 53 КК України, яка регламентує застосування штрафу до фізичних осіб як до суб'єктів кримінальної відповідальності, тим більше, що частина четверта вказаної норми також передбачає можливість суду призначити штраф із розстрочкою виплати певними частинами строком до одного року.

З аналізу законодавства та судової практики вбачається, що суд першої інстанції може передбачити розстрочення кримінального покарання у формі штрафу на момент винесення вироку, обґрунтувавши причину застосування такого розстрочення в мотивувальній частині вироку та вказавши у резолютивній частині вироку, протягом якого строку і в яких частинах підлягає сплаті штраф.

Також суд першої інстанції може за поданням кримінально-виконавчої інспекції розстрочити виконання вироку в частині стягнення штрафу у разі, якщо засуджений у місячний строк, передбачений ч. 3 ст. 26 КВК України, не сплачує штраф у повному обсязі. У цьому разі має місце розстрочення на стадії виконання вироку.

Оскільки заходи кримінально-правового характеру не є покаранням у розумінні ст. 50 КК України та не входять до переліку, встановленого ст. 51 КК України, варіант із застосуванням розстрочення штрафу, передбаченого ч. 3 ст. 96-7 КК України, на підставі клопотання кримінально- вико-

навчої інспекції чинним законодавством не передбачено.

Таким чином, питання про застосування розстрочення штрафу як заходу кримінально-правового характеру, що застосовується до юридичної особи, має вирішуватися судом першої інстанції у вироку, який виноситься щодо уповноваженої особи такої юридичної особи.

Після визначення стадії прийняття судом рішення про можливість розстрочення штрафу в порядку ч. 3 ст. 96-7 КК України варто встановити, на якій стадії судового розгляду представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, має право заявити клопотання про розстрочення штрафу і чи має він таке право взагалі.

Частина 5 ст. 64-1 КПК України визначає такий перелік прав:

1) бути завчасно поінформованим про час і місце судового розгляду;

2) брати участь у судовому провадженні;

3) виступати в судових дебатах;

4) ознайомлюватися з журналом судового засідання та технічним записом судового процесу, які йому зобов'язані надати уповноважені працівники суду, і подавати щодо них свої зауваження;

5) оскаржувати в установленому цим Кодексом порядку судові рішення та ініціювати їх перегляд, знати про подані на них апеляційні та касаційні скарги, заяви про їх перегляд, подавати на них заперечення.

Теоретично, згідно з ч. 6 ст. 64-1 КПК України, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, має також інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом, однак чинний КПК України не містить окремих додаткових прав для такого учасника кримінального провадження.

Таким чином, позиція представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, щодо розстрочення штрафу в порядку ч. 3 ст. 96-7 КК України може бути висловлена лише в дебатах, однак, згідно з ч. 5 ст. 364 КПК України, учасники судового провадження мають право в судових дебатах посилатися лише на ті докази, які були досліджені в судовому засіданні. Тобто суд першої інстанції має дослідити у судовому засіданні докази, які свідчать про те, що майновий стан юридичної особи не дає їй змогу сплатити штраф, застосований як захід кримінально-правового характеру, без його розстрочення.

Теоретично представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, може подати відомості про матеріальний

стан такої юридичної особи як докази доцільності розстрочення штрафу в порядку ч. 3 ст. 96-7 КК України на стадії досудового слідства, реалізуючи своє право, передбачене п. 3 ч. 3 ст. 64-1 КПК України.

Для того щоб визначити, чи досліджуватиме суд докази, які підтверджують доцільність розстрочення штрафу та майновий стан юридичної особи, необхідно звернутися до змісту ст. 91 КПК України, яка визначає перелік обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» № 314-VII від 23.05.2013 року частину 1 ст. 91 КПК України доповнили пунктом 7, який передбачає, що доказуванню підлягають обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. Тобто суд першої інстанції досліджує виключно докази, які підтверджують або спростовують наявність обставин, передбачених ст. 96-3 КК України.

Таким чином, у кримінальному провадженні не підлягають доказуванню обставини, що є підставою для розстрочення штрафу, застосованого до юридичної особи як захід кримінально-правового характеру, що автоматично перетворює ч. 3 ст. 96-7 КПК України у недіючу норму права, яка не може бути застосована через недосконалість чинного законодавства.

Більше того, вирішення судом питання про розстрочення штрафу ні в порядку ч. 4 ст. 53 КК України, ні в порядку ч. 3 ст. 96-7 КК України не передбачене змістом резолютивної частини вироку (ч. 4 ст. 374 КПК України). Однак це не заважає судам першої інстанції виносити вирок, які передбачають розстрочення штрафу (напр., вирок Приморського районного суду м. Маріуполя Донецької області від 28.08.2018 року у справі № 241/279/18 [4], вирок Дубенського міськрайонного суду Рівненської області від 31.07.2018 року у справі № 559/1464/18[5]).

Беззаперечно, що обставини, які допускають розстрочення виплати штрафу на підставі ч. 3 ст. 97-7 КПК України, мають проходити процедуру доказування нарівні з іншими елементами предмета доказування.

Для цього необхідно внести зміни до таких кримінально-процесуальних норм:

– доповнити ч. 1 ст. 91 КПК України пунктом 8 такого змісту: *«обставини, які допускають розстрочення покарання та заходу кримінально-правового характеру у формі штрафу»;*

– доповнити п. 2 ч. 4 ст. 374 КПК України такими абзацами:

«рішення щодо розстрочення покарання у вигляді штрафу із зазначенням строку для сплати розстроченого штрафу та сума, яка підлягає щомісячній сплаті»;

«рішення щодо розстрочення заходу кримінально-правового характеру у вигляді штрафу із зазначенням строку для сплати розстроченого штрафу та суми, яка підлягає щомісячній сплаті».

Отже, які саме обставини підлягають оцінці у вирішенні питання щодо розстрочення штрафу?

Насамперед варто з'ясувати, в чому полягає визначення поняття «майновий стан юридичної особи». Як зазначає І.А. Бержанір, «майновий стан підприємства можна розглядати як склад і співвідношення майнових прав та зобов'язань, що виникають у процесі управління майном, а також економічно та соціально впливають на внутрішню організацію і позиції підприємства у зовнішньому середовищі» [1]. Аналіз джерел [2; 3] дає змогу стверджувати, що майновий стан підприємства характеризується використанням засобів (активів) і джерелами їх формування (пасивів). Однак суто аналіз динаміки таких фінансово-економічних показників, як коефіцієнт зносу основних засобів, коефіцієнт придатності, коефіцієнт оновлення, коефіцієнт вибуття, коефіцієнт приросту нічого не дає для обґрунтування допустимості застосування розстрочення штрафу як форми заходу кримінально-правового характеру.

Пропонуємо під час прийняття рішення щодо доцільності розстрочення штрафу в порядку ч. 3 ст. 96-7 КК України виходити з того, чи призведе сплата юридичною особою штрафу до неплатоспроможності останньої, а відтак до її ліквідації внаслідок банкрутства, оскільки штраф та ліквідація юридичної особи є окремими заходами кримінально-правового-характеру і не мають підміняти одне одного.

Вважаємо, що суд в оцінці можливості розстрочення штрафу в порядку ч. 3 ст. 96-7 КК України має спиратися на результати судово-економічної експертизи, яка має дати відповідь на такі питання:

– чи призведе сплата штрафу в розмірі (...) грн до неплатоспроможності юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження?

– чи може юридична особа, щодо якої здійснюється провадження, уникнути стану неплатоспроможності за умови розстрочення штрафу в розмірі (...) грн на (..) років у разі сплати щомісячного платежу в розмірі (...) грн?

Чому увага акцентується саме на неплатоспроможності юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження? Якщо внаслідок застосування заходу кримінально-правового впливу у формі штрафу юридична особа буде визнана банкрутом і ліквідована, то це означатиме, що до неї фактично було застосовано інший захід кримінально-правового характеру, а саме ліквідація юридичної особи.

Додатково розстрочення штрафу в порядку ч. 3 ст. 96-7 КК України супроводжується такими проблемними питаннями:

– ч. 1 ст. 26 КВК України чітко визначає, що засуджений зобов'язаний сплатити штраф у місячний строк після набрання вироком суду законної сили і повідомити про це кримінально-виконавчій інспекції за місцем проживання шляхом пред'явлення документа про сплату штрафу. Для штрафу як заходу кримінально-правового характеру такого строку чинним законодавством не передбачено, отже, втрачається сенс такого розстрочення. Якщо суду у разі застосування ч. 4 ст. 53 КК України досить визначити, чи дозволяє майновий стан засудженого сплатити штраф у строк, передбачений ч. 1 ст. 26 КВК України, то для розстрочення штрафу в порядку ч. 3 ст. 96-7 КК України подібний часовий орієнтир відсутній.

– у разі недотримання засудженою особою умов розстрочення штрафу в порядку ч. 4 ст. 53 КК України суд вправі застосувати до такої особи заміну покарання у вигляді штрафу іншим видом покарання (від громадських робіт до позбавлення волі). У разі ж порушення юридичною особою умов сплати штрафу, розстроченого в порядку ч. 3 ст. 96-7 КК України, жодних негативних наслідків чинним законодавством не передбачено, тим більше, що чинним законодавством так і не визначено органу, який контролюватиме виконання дотримання юридичною особою умов розстрочення штрафу.

Висновки

Обставини, що характеризують майновий стан юридичної як підставу для застосування розстрочення заходу кримінально-правового характеру у формі штрафу підлягають включенню до обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Лише за цієї умови суд може

розглянути відповідні докази у судовому засіданні, перевірити їх, надати їм оцінку та належним чином мотивувати рішення про розстрочення такого штрафу.

Запропонований автором підхід до оцінки майнового стану через уникнення неплатоспроможності юридичної особи внаслідок виплати штрафу у повному обсязі може бути реалізований лише внаслідок застосування спеціальних знань експерта, оскільки суд не завжди може самостійно оцінити первинну документацію, подану на підтвердження майнового стану юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Не виключено, що з метою такого врегулювання буде визнано за доцільне розробити законодавчо затверджену уніфіковану методику оцінки майнового стану юридичної особи для вирішення питання про можливість розстрочення штрафу в порядку ч. 3 ст. 96-7 КК України.

Втім, ефективність такого розстрочення залежить не лише від вдосконалення кримінально-процесуальних норм, але й норм кримінального (кримінально-виконавчого права) в частині встановлення строку для виконання заходу кримінально-виконавчого провадження у формі штрафу, визначення органу, який контролюватиме сплату штрафу, встановлення наслідків порушення юридичною особою порядку сплати розстроченого штрафу.

Список використаних джерел:

1. Бержанір І.А. Діагностика майнового стану підприємства. *Вісник Донецького національного університету. Серія В. Економіка і право*. 2013. № 1. С. 35–37.

2. Финансы организаций (предприятий) / Н.В. Колчина. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2007. 383 с.

3. Яцишин Н. Методика аналізу фінансового стану підприємства. *Економічний аналіз* : зб. наук. праць. Тернопільський національний економічний університет. / редкол.: С.І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2013. Вип. 10. Ч. 4. С. 439–445.

4. Вирок Приморського районного суду м. Маріуполя Донецької області від 28.08.2018 року у справі № 241/279/18 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76085591>

5. Вирок Дубенського міськрайонного суду Рівненської області від 31.07.2018 року у справі № 559/1464/18 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75599668>

Статья посвящена исследованию проблемы доказывания оснований для рассрочки меры уголовно-правового характера в форме штрафа, которая применяется к юридическому лицу. Обосновано дополнение ч. 1 ст. 91 и п. 2 ч. 4 ст. 374 УПК Украины положениями, которые вводят основания для рассрочки штрафа как меры уголовно-правового характера в предмет доказывания в уголовном производстве, предусматривают разрешение судом в резолютивной части приговора вопроса о рассрочке мер уголовно-правового характера в форме штрафа. Также предложены критерии для анализа имущественного положения предприятия судом на основе возможности сохранения платёжеспособности юридического лица вследствие уплаты штрафа без применения рассрочки.

Ключевые слова: доказывание, меры уголовно-правового характера, рассрочка штрафа.

The article is devoted to the study of the problems of proving the reasons for extension of the fine imposed to the legal entity as form of the corporate liability (measures of a criminal-legal character). It is substantiated that problems can be solved with amendments to the item 1 of the Art. 91 and item 2, part 4 of Art. 374 of the Criminal Procedural Code of Ukraine, that provide including the reasons for the fine's extension, as a criminal offense, to the subject of evidence in a criminal proceeding; including to the resolution part of the sentence the issue of the extension of a criminal-law measure in the form of a fine. In addition, criteria for the analysis of enterprise property status by the court based on avoiding legal entity dissolution in the case when fine will be paid without its extension are proposed.

Key words: evidencing, actions of the criminal-legal character, fine's extension.

